

ข้อเสนอนโยบายการพัฒนาเด็กปฐมวัย

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญ

การพัฒนาทุนมนุษย์เป็นปัจจัยสำคัญในการขับเคลื่อนและพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน เมื่อประชากรในประเทศมีสุขภาพดี อยู่รอดปลอดภัย มีผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาดี และมีชีวิตยืนยาว จะส่งผลให้เกิดการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ควบคู่กับการพัฒนาทางสังคมและสิ่งแวดล้อม ในปี พ.ศ. 2563 ธนาคารโลกได้ประเมินความก้าวหน้าในการพัฒนาทุนมนุษย์ ใน 175 ประเทศทั่วโลกโดยใช้ดัชนีทุนมนุษย์ (Human Capital Index-HCI) ซึ่งเป็นตัวชี้วัดระดับทุนมนุษย์ที่เด็กแรกเกิดแต่ละคนคาดว่าจะมีเมื่ออายุครบ 18 ปีบริบูรณ์ ทั้งนี้ การคำนวณดัชนีทุนมนุษย์สะท้อนให้เห็นถึงประสิทธิภาพการใช้จ่ายงบประมาณเพื่อสุขภาพ การศึกษา และการพัฒนาศักยภาพของประชากรในแต่ละประเทศ สำหรับประเทศไทยมีดัชนีทุนมนุษย์อยู่ที่ 0.61 หมายความว่าเด็กที่เกิดและเติบโตในประเทศไทยในวันนี้จะมีรายได้ในอนาคตเพียงร้อยละ 61 ของรายได้ศักยภาพที่เด็กคนนี้สามารถมีได้หากได้รับการศึกษาที่มีคุณภาพและการดูแลสุขภาพอย่างเต็มที่ ซึ่งน้อยกว่าประเทศเพื่อนบ้านอย่างสิงคโปร์ (ร้อยละ 88) ญี่ปุ่น (ร้อยละ 80) เกาหลีใต้ (ร้อยละ 80) หรือเวียดนาม (ร้อยละ 69) โดยช่องว่างของการสูญเสียจากการพัฒนาศักยภาพทุนมนุษย์ของไทยมีผลมาจากภาวะเตี้ยแคระแกร็นในเด็กอายุต่ำกว่า 5 ปี และผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาของนักเรียนซึ่งเป็นประเด็นหลักที่มีความเหลื่อมล้ำในกลุ่มคนยากจนและคนที่อยู่ในพื้นที่ที่ได้รับทรัพยากรน้อยกว่าที่อื่น หากปัญหาท้าทายนี้ไม่ได้รับการแก้ไข ประเทศไทยจะยังคงติดกับดักรายได้ปานกลางอันจะส่งผลให้ประเทศสูญเสียความสามารถในการแข่งขันและไม่สามารถพัฒนาประเทศไปสู่ระดับที่มีรายได้สูงได้

การลงทุนในช่วงปฐมวัยเป็นการลงทุนเพื่อพัฒนาทุนมนุษย์ที่ได้ผลลัพธ์และผลตอบแทนคุ้มค่ามากที่สุด จากการศึกษาของศาสตราจารย์ เจมส์ เฮกแมน (2561) พบว่าการลงทุนเพื่อพัฒนาเด็กปฐมวัยให้เติบโตอย่างมีคุณภาพก่อให้เกิดผลตอบแทนทั้งในด้านสุขภาพ เศรษฐกิจและสังคมมากถึง 7 เท่าหรือร้อยละ 13 ต่อปี ทั้งนี้ เพราะช่วงปฐมวัยหรือช่วงห้าปีแรกของชีวิตถือเป็นวัยที่มีความสำคัญที่สุดในการวางรากฐานสำหรับชีวิตมนุษย์ วัยนี้เป็นช่วงที่สมองมีการพัฒนารวดเร็ว กอปรกับการพัฒนาความพร้อมของร่างกาย จิตใจ อุนิสัยและทักษะสำคัญด้านต่างๆ พ่อแม่ ผู้เลี้ยงดู รวมทั้งผู้คนรอบตัวเด็กจำเป็นต้องให้การดูแลสุขภาพ การจัดโภชนาการที่เพียงพอ ให้การเลี้ยงดูที่ตอบสนองต่อความต้องการของเด็กและใช้วินัยเชิงบวกในการเลี้ยงดู ให้การส่งเสริมและสนับสนุนการเรียนรู้ผ่านการเล่นอิสระและสร้างสรรค์ ตลอดจนการจัดสภาพแวดล้อมที่ปลอดภัยและเป็นมิตรสำหรับเด็ก เพื่อให้เด็กเติบโตเต็มตามศักยภาพ และสามารถเรียนรู้โลกได้อย่างมีความสุข

¹ ดัชนีทุนมนุษย์มีค่าระหว่าง 0 และ 1 และดัชนีนี้มีค่าเท่ากับ 1 ได้ก็ต่อเมื่อเด็กที่เกิดในวันนี้สามารถมีสุขภาพที่สมบูรณ์ (ไม่มีภาวะเตี้ยและคาดว่าจะมีอายุยืนยาวอย่างน้อย 60 ปี) และสำเร็จการศึกษาตามศักยภาพ (ได้รับการศึกษาที่มีคุณภาพเป็นเวลา 14 ปี) เมื่ออายุครบ 18 ปี.

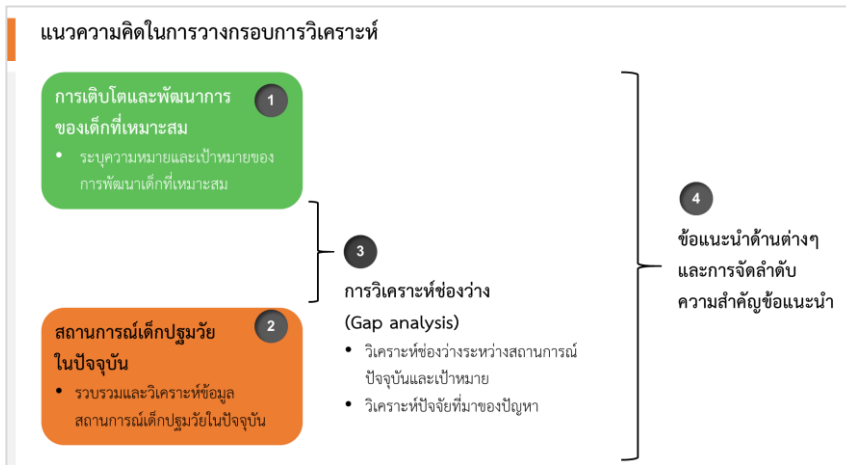

ในประเทศไทย การพัฒนาเด็กปฐมวัยเป็นวาระสำคัญระดับชาติ โดยรัฐบาลได้พัฒนากฎหมายเพื่อคุ้มครองสิทธิและประโยชน์ของเด็กปฐมวัย ตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2560 และได้มีการตรากฎหมายอีกหลายฉบับ อาทิ พระราชบัญญัติกองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา พ.ศ. 2561 พระราชบัญญัติการพัฒนาเด็กปฐมวัย พ.ศ. 2562 นอกจากนี้ ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 และแผนการปฏิรูปประเทศ มีการกำหนดเป้าหมายที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเด็กปฐมวัยในแผนระดับหนึ่ง (ยุทธศาสตร์ชาติ พ.ศ. 2561-2580) แผนระดับสอง (แม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ แผนการปฏิรูปประเทศด้านสังคม แผนการปฏิรูปประเทศด้านการศึกษา และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฯ ฉบับที่ 12) และแผนระดับสาม (ร่างแผนปฏิบัติการด้านการพัฒนาเด็กปฐมวัย พ.ศ. 2561 - 2564) ซึ่ง 4 กระทรวงหลัก ได้แก่ กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ กระทรวงมหาดไทย และกระทรวงสาธารณสุขได้รับมอบหมายให้เป็นผู้แปลงนโยบายสู่การปฏิบัติเพื่อติดตามและส่งเสริมการพัฒนาเด็กปฐมวัยอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้เพื่อสร้างความมั่นใจว่า เด็กปฐมวัยทุกคนจะได้รับการดูแลให้เข้าถึงระบบบริการต่าง ๆ ทั้งด้านสุขภาพ ด้านการศึกษา และด้านความปลอดภัยอย่างเท่าเทียมกัน

อย่างไรก็ดี ในปัจจุบันประเทศไทยกำลังเผชิญกับปัญหา “เด็กเกิดน้อยด้อยคุณภาพ” โดยอัตราการเกิดของเด็กไทยต่ำลงอย่างเห็นได้ชัดในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา ขณะที่ผู้สูงวัยมีจำนวนเพิ่มขึ้น สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2563) ได้คาดการณ์ว่าในปี พ.ศ. 2576 จำนวนผู้สูงวัยจะมากกว่าเด็กที่อายุต่ำกว่า 15 ปีถึง 1 เท่าตัว แม้การคาดการณ์นี้จะตอกย้ำถึงความสำคัญของการพัฒนาเด็กทุกคนให้เติบโตอย่างเต็มศักยภาพ แต่ข้อมูลตัวชี้วัดสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาของเด็กปฐมวัยกลับสะท้อนให้เห็นว่า เด็กไทยจำนวนไม่น้อยกำลังเผชิญปัญหาหลายด้าน ไม่ว่าจะเป็นปัญหาด้านการเจริญเติบโตจากภาวะโภชนาการที่ไม่สมบูรณ์ ปัญหาด้านพัฒนาการล่าช้าที่ส่งผลต่อการเรียนรู้ ปัญหาครอบครัวและปัญหาเชิงสังคมอันเกี่ยวเนื่องกับคุณภาพการเลี้ยงดูลูกของพ่อแม่ ดังนั้น การปล่อยให้เด็กไทยเผชิญกับปัญหาเหล่านี้โดยไม่ได้รับความช่วยเหลือจะก่อให้เกิดผลเสียในระยะยาวทั้งต่อตัวเด็กเองและต่อการพัฒนาประเทศในภาพรวม

ด้วยเหตุนี้ กองทุนเสมอภาคทางการศึกษาจึงสนับสนุนการจัดทำข้อเสนอนโยบายการพัฒนาเด็กปฐมวัยฉบับนี้ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) รวบรวมข้อมูลทางวิชาการเกี่ยวกับนิยาม ความหมาย เป้าหมาย และข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการพัฒนาเด็กปฐมวัยให้มีการเจริญเติบโตและพัฒนาการสมวัย 2) รวบรวมสถานการณ์ปัจจุบันเกี่ยวกับการพัฒนาเด็กปฐมวัยทั้งในด้านเป้าหมาย กระบวนการและผลลัพธ์ โดยพิจารณาจากหลักฐานเชิงประจักษ์และฐานข้อมูลที่มีในประเทศไทย 3) วิเคราะห์ช่องว่างที่เกิดขึ้นในการดูแลเด็กปฐมวัยของไทยทั้งในระดับครอบครัว สังคม และนโยบายของรัฐ และ 4) จัดลำดับความสำคัญของข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย โดยมุ่งเน้นนโยบายเร่งด่วนที่รัฐจะสามารถสนับสนุนให้ครอบครัวและเด็กปฐมวัยทั้งในกลุ่มทั่วไปและในกลุ่มเปราะบาง เพื่อให้เข้าถึงบริการต่างๆ ทั้งด้านสุขภาพ การศึกษา และสังคมที่มีคุณภาพ

1.2 กรอบแนวคิด

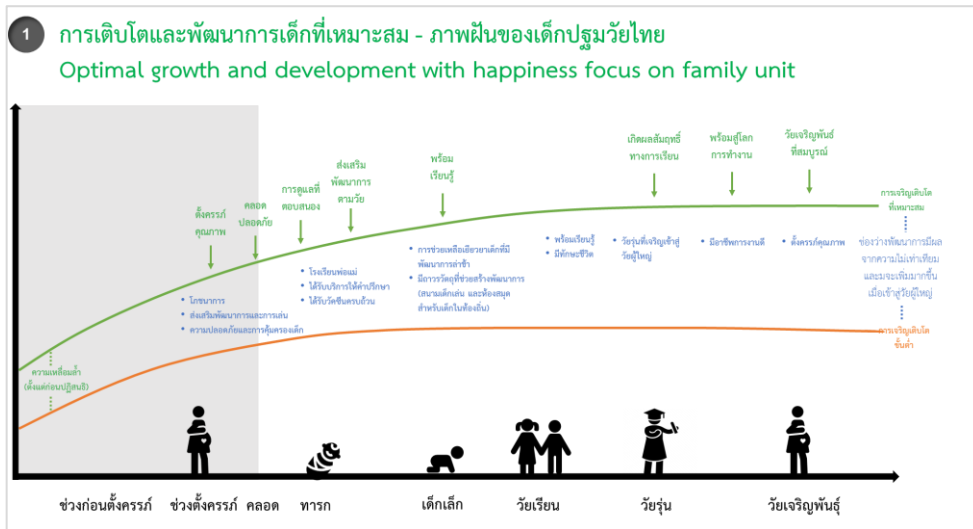
ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการศึกษา

การศึกษานี้ใช้สถิติเชิงพรรณนาจากการวิเคราะห์ข้อมูลการสำรวจสถานการณ์เด็กและสตรีในประเทศไทย พ.ศ. 2562 (Multi-Indicator Cluster Survey 6) โดยในเอกสารฉบับนี้จะใช้แทนว่า MICS6 และข้อมูลจากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องทั้งในและต่างประเทศ โดยดำเนินการตามกรอบแนวคิดดังแสดงในภาพที่ 1 เริ่มจากการรวบรวมข้อมูลทางวิชาการเพื่ออธิบายเป้าหมายการเติบโตและพัฒนาการของเด็กที่เหมาะสม (Optimal growth and development) พร้อมทั้งแนวทางที่จำเป็นสำหรับการมุ่งสู่เป้าหมายนั้น ต่อด้วยการรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลสถานการณ์เด็กปฐมวัยในปัจจุบันทั้งด้านสุขภาพ ด้านความพร้อมในการเรียนรู้ และด้านสังคม จากนั้นแสดงผลการวิเคราะห์ช่องว่างของการดูแลเด็กปฐมวัย ซึ่งประกอบด้วยวิเคราะห์ช่องว่างที่เกิดจากการเลี้ยงดูของครอบครัว และปัจจัยที่มาจากองค์ประกอบอื่นๆ ตั้งแต่ระบบบริการด้านต่าง ๆ นโยบายของภาครัฐและสภาพแวดล้อมโดยรวมซึ่งส่งผลต่อการเลี้ยงดูลูกของพ่อแม่ (ในที่นี้จะเรียกว่า “องค์ประกอบสนับสนุน”) รวมทั้งสิ่งแวดล้อมในระดับมหภาค เช่น วัฒนธรรม บรรทัดฐานทางสังคม (ดูภาพที่ 2) การวิเคราะห์ทั้งหมดคำนึงถึงมิติความเหลื่อมล้ำทางด้านเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งพิจารณาจากปัจจัยสำคัญ ได้แก่ ความมั่งคั่งของครัวเรือน ระดับการศึกษาของพ่อแม่ ที่ตั้งของครัวเรือน (ภูมิภาค เช่น เหนือ กลาง ตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคใต้ รวมถึงพื้นที่ในหรือนอกเขตเทศบาล) ทั้งนี้ ข้อเสนอแนะที่จัดทำขึ้นในช่วงท้ายแบ่งเป็นสามด้านหลัก ได้แก่ นโยบายเพื่อพัฒนาสุขภาพเด็ก นโยบายการศึกษาเด็กปฐมวัย และนโยบายด้านสวัสดิการทางสังคมสำหรับเด็ก

ภาพที่ 2 องค์ประกอบของการพัฒนาเด็กปฐมวัยแบ่งตามระดับ

1 การเติบโตและพัฒนาการของเด็กที่เหมาะสม

ภาพที่ 3 การเติบโตและพัฒนาการเด็กที่เหมาะสม

การพัฒนาเด็กให้มีการเจริญเติบโตและพัฒนาการที่เหมาะสม (Optimal growth and development) เป็นการให้ความสำคัญในการพัฒนาเด็กทั้งวัฏจักรชีวิตอย่างเป็นองค์รวมทั้งตั้งแต่ช่วงก่อนตั้งครรภ์ไปจนถึงวัยเจริญพันธุ์ดังแสดงในภาพที่ 3 โดยเป็นการมุ่งเน้นให้ความสำคัญกับการพัฒนาสุขภาพ การส่งเสริมพัฒนาการ และความพร้อมในการเรียนรู้ในช่วงปฐมวัย ซึ่งจะนำไปสู่การเกิดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนในวัยรุ่น และความพร้อมที่จะเข้าสู่การทำงานในวัยเจริญพันธุ์ในที่สุด ทั้งนี้ ช่วงเวลาที่สำคัญที่สุดในการสร้างรากฐานที่แข็งแกร่งสำหรับเด็กปฐมวัยคือ “1,000 วันแรกของชีวิต” ครอบคลุมช่วงที่ทารกอยู่ในครรภ์มารดาตั้งแต่เริ่มปฏิสนธิ (270 วัน) จนถึงอายุ 2 ปี (730 วัน) ซึ่งการดูแล เอาใจใส่ และช่วยเหลืออย่างเหมาะสมตอบสนองความต้องการพื้นฐานของเด็กในทุกด้านอย่างเต็มที่โดยเฉพาะในช่วงนี้ที่เป็นช่วง “หน้าต่างแห่งโอกาส” จะช่วยสร้างทุนชีวิตที่เพียงพอสำหรับเด็กในการเจริญเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่มีคุณภาพ ในกรณีนี้ 4 กระทรวงหลัก ได้แก่ กระทรวงสาธารณสุข กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ และกระทรวงมหาดไทย ได้ร่วมกันลงนามบันทึกความร่วมมือการพัฒนาคนตลอดช่วงชีวิต โดยมีกรอบบูรณาการความร่วมมือกลุ่มเด็กปฐมวัย 4 กระทรวง อีกทั้งให้คำนิยามเป้าหมายพื้นฐานของการพัฒนาเด็กปฐมวัยด้วยคำว่า 4H คือ Health (แข็งแรง) Head (เก่ง) Hand (มีทักษะ) และ Heart (ดี มีวินัย) ถือเป็นเจตนารมณ์อันดีที่หน่วยงานหลักของประเทศ ร่วมมือกันดูแลให้เด็กมีความสุขแข็งแรง เจริญเติบโตและพัฒนาการสมวัย มีความพร้อมในการเรียนรู้ ได้รับการปกป้องดูแลให้เติบโตอย่างปลอดภัยและมีความสุข

การวิจัยของ Lancet (2016) ในชุดเอกสาร Advancing Early Childhood Development: from Science to Scale สะท้อนให้เห็นว่าการจะบรรลุเป้าหมายของการพัฒนาเด็กปฐมวัยได้ตาม 4H จำเป็นต้องอาศัยองค์ประกอบที่สำคัญ ได้แก่ ครอบครัว ซึ่งประกอบด้วยพ่อแม่ ผู้เลี้ยงดูเด็ก ชุมชน สภาพแวดล้อมรอบตัวเด็กและนโยบายของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งวัฒนธรรม ความเชื่อและสภาพสังคม ซึ่งในการพัฒนาเด็กปฐมวัยนั้น พ่อแม่ ผู้เลี้ยงดู คือผู้เลี้ยงดูเด็กซึ่งถือเป็นบุคคลสำคัญที่สุด เพราะเป็นผู้กำหนดการเจริญเติบโตของเด็กแต่ละคนและเป็นผู้ถ่ายทอดแบบแผนการดำรงชีวิต พ่อแม่ผู้เลี้ยงดูที่ดีจำเป็นต้องให้ความสำคัญกับการดูแลเด็กในทุกช่วงชีวิต เริ่มตั้งแต่การดูแลสุขภาพของแม่ให้แข็งแรงตั้งแต่อนตั้งครรภ์ ตลอดช่วงตั้งครรภ์ การฝากครรภ์อย่างสม่ำเสมอเพื่อติดตามการเจริญเติบโตของเด็กในครรภ์ การคลอดในสถานบริการสาธารณสุขที่ได้มาตรฐานและการดูแลหลังคลอดที่สนับสนุนให้แม่สามารถเริ่มให้ลูกกินนมแม่ได้ทันทีภายหลังคลอด การเลี้ยงลูกด้วยนมแม่และให้เด็กได้รับสารอาหารที่เหมาะสมตามวัย การได้รับวัคซีนป้องกันโรคอย่างครบถ้วน การใช้เวลากับเด็กผ่านการเล่นอย่างอิสระและการเล่นของเล่นตามวัย การเล่านิทานและอ่านหนังสือกับเด็ก การส่งเสริมการเรียนรู้ผ่านการ

สร้างประสบการณ์และทักษะที่จำเป็น การคัดกรองพัฒนาการเด็กอย่างสม่ำเสมอ การดูแลเลี้ยงดูโดยใช้วินัยเชิงบวก การแสดงความรักความเอาใจใส่แก่เด็กและการไม่ใช้ความรุนแรง

พ่อแม่ผู้เลี้ยงดูจะสามารถเลี้ยงดูเด็กได้อย่างเต็มที่และมีคุณภาพก็ต่อเมื่อพ่อแม่มีความรู้ ทักษะและมีความเข้าใจในวิธีการปฏิบัติที่เหมาะสมกับเด็ก มีทรัพยากรที่เพียงพอทั้งเวลาและรายได้ รวมทั้งมีสมาชิกในครอบครัวที่คอยสนับสนุนการเลี้ยงดูเด็กอย่างต่อเนื่อง ซึ่งนอกเหนือจากการเข้าถึงบริการในระบบสุขภาพและสวัสดิการทางสังคมขั้นพื้นฐานแล้ว พ่อแม่หรือผู้เลี้ยงดูควรต้องได้รับคำแนะนำ การช่วยเหลือ และการสนับสนุนจากองค์ประกอบทางสังคมรอบด้าน ไม่ว่าจะเป็นการได้รับความรู้เกี่ยวกับพัฒนาการเด็กและแนวทางการเลี้ยงดูเด็ก (parenting program) การให้บริการสถานพัฒนาเด็กปฐมวัย (เด็กอ่อนและเด็กเล็ก) ที่ปลอดภัยและเข้าถึงได้ในราคาสมเหตุสมผล การมีทรัพยากรสำหรับการเรียนรู้ของเด็กในชุมชน การได้รับสวัสดิการในสถานที่ทำงานที่เอื้อต่อครอบครัวที่มีเด็กปฐมวัย (family-friendly workplace policy) ตลอดจนการให้ความช่วยเหลือพิเศษผ่านโครงการสวัสดิการสังคม (social welfare program) แก่ครอบครัวที่มีความเปราะบาง เช่น ครอบครัวยากจน ครอบครัวของเด็กพิการและขาดโอกาส นอกจากนี้ วัฒนธรรมความเชื่อและค่านิยมของสังคม เช่น การส่งเสริมความอบอุ่นในครอบครัว การเลี้ยงดูเด็กโดยไม่ใช้ความรุนแรง มีผลกำหนดแนวทางการเลี้ยงดูเด็กของพ่อแม่หรือผู้เลี้ยงดูอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

2 สถานการณ์เด็กปฐมวัยในปัจจุบัน

การศึกษาศถานการณ์ของการเจริญเติบโตและพัฒนาการเด็กของประเทศไทยจะวิเคราะห์จากเป้าหมายพื้นฐานของการพัฒนาเด็กปฐมวัย 4H ได้แก่ Health (แข็งแรง) Head (เก่ง) Hand (มีทักษะ) และ Heart (ดี มีวินัย) โดยในภาพรวมผู้วิจัยพบว่าเด็กไทยยังเผชิญปัญหาทั้งสี่ด้าน ในด้านสุขภาพของแม่และเด็ก (Health) พบปัญหา “ทุพโภชนาการสองด้าน” กล่าวคือ ยังมีเด็กที่เตี้ยแคระแกร็นและอ้วน ในด้านพัฒนาการและการเรียนรู้ (Head) ข้อมูลชี้ชัดว่าดัชนีพัฒนาการเด็กปฐมวัยอยู่ในระดับสูงยกเว้นด้านการอ่านออกเขียนได้ โดยเด็กจำนวนมากไม่ได้ทำกิจกรรมที่ส่งเสริมพัฒนาการร่วมกับพ่อแม่หรือผู้ใหญ่ในครอบครัว ในด้านทักษะ EF และทักษะศตวรรษที่ 21 (Hand) พบว่าเด็กอายุ 24-59 เดือน ส่วนมากมีสมาธิในครัวเรือนที่เป็นผู้ใหญ่ทำกิจกรรมในการดูแลและกระตุ้นพัฒนาการเด็กในระยะเริ่มแรกอย่างน้อย 4 กิจกรรม แต่ครัวเรือนยังมีความตระหนักในเรื่องการดูแลเด็กแบบเอาใจใส่ (Responsive caregiving) และการให้เด็กมีหนังสือสำหรับเด็กรวมถึงการจัดหาของเล่นของเด็กที่ยังไม่ถูกต้อง และในด้านความสุขและความปลอดภัย (Heart) กลับพบปัญหาเรื่องการอาศัยอยู่กับพ่อแม่และการเลี้ยงดูที่ไม่เหมาะสม การใช้ความรุนแรงในการอบรมเลี้ยงดู เนื่องจากครอบครัวขาดความพร้อมในการดูแลเด็กและองค์ประกอบสนับสนุนที่แวดล้อมครอบครัวมีไม่เพียงพอ

2 สถานการณ์เด็กปฐมวัยในปัจจุบัน - การเจริญเติบโตและพัฒนาการภาพรวม			
แข็งแรง (Health)	สุขภาพแม่และเด็ก สุขภาพแม่ 34% ของเด็กไทยได้กินนมแม่ครั้งแรกภายในชั่วโมงแรกหลังคลอด	สุขภาพลูก (เด็ก) 13.3% ของเด็กไทยอยู่ในภาวะเตี้ยแคระแกร็นและเป็นเด็ก 0-5 เดือนถึง 23.9%	สุขภาพลูก (อ้วน) 4.2% ของเด็กไทยอยู่ในภาวะน้ำหนักเกิน
เก่ง (Head)	พัฒนาการและการเรียนรู้ ดัชนีพัฒนาการเด็กปฐมวัย ดัชนีอยู่ในระดับสูง ยกเว้นการอ่านออกเขียนได้ที่ค่าดัชนีอยู่ที่ 60.1%	ด้านสังคม/อารมณ์ 84.4% ของ เด็ก 3-4 ปีมีพัฒนาการด้านอารมณ์และสังคมเป็นไปตามเกณฑ์	การเข้าเรียนระดับปฐมวัย 86.3% ของเด็กอายุ 36-59 เดือนกำลังเรียนในหลักสูตรปฐมวัย
มีทักษะ (Hand)	EF และทักษะศตวรรษที่ 21 การอ่าน 33.9% ของครัวเรือนที่มีเด็ก 0-5 ปี มีหนังสือสำหรับเด็กอย่างน้อย 3 เล่ม	การพัฒนาทักษะเด็ก 92% ของเด็กอายุ 24-59 เดือนทำกิจกรรมกับสมาชิกครัวเรือนอย่างน้อย 4 กิจกรรม	อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ 53% ของเด็กอายุต่ำกว่า 5 ปีใช้อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์
ดี มีวินัย (Heart)	ความสุขและความปลอดภัย การอยู่กับครอบครัว 22.2% ของเด็กอายุ 0-17 ปี ไม่ได้อาศัยอยู่กับพ่อแม่ที่ยังมีชีวิตอยู่	การใช้ความรุนแรงในเด็ก 53% ของผู้ดูแลเด็กเชื่อว่า การเลี้ยงดูเด็กจำเป็นต้องลงโทษทางร่างกาย	การถูกละทิ้ง 2-3% ของเด็กอายุ 0-5 ปี ถูกปล่อยทิ้งไว้โดยไม่ได้รับการดูแลอย่างเพียงพอ

ภาพที่ 4 การเจริญเติบโตและพัฒนาการของเด็กไทยในภาพรวม

เมื่อทำการวิเคราะห์โดยคำนึงถึงเศรษฐกิจและฐานะของครอบครัว ระดับการศึกษาของพ่อแม่ และที่อยู่อาศัยด้วยข้อมูล MICS6 พบว่าในกลุ่มเด็กที่มีความเปราะบางพบปัญหาที่มีความรุนแรงที่ส่งผลกระทบต่อในทุกด้านอย่างมีนัยสำคัญ โดยเฉพาะในกลุ่มเด็กที่มาจากครอบครัวยากจน และพบความเปราะบางมากในกลุ่มครอบครัวยากจนที่อาศัยในเมืองหลวง (Urban poor) กลุ่มแม่ที่มีระดับการศึกษาต่ำ และกลุ่มครอบครัวที่หัวหน้าครอบครัวไม่พูดภาษาไทย ทั้งนี้ปัญหาอันมีต้นเหตุมาจากฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมของครอบครัวอาจนำไปสู่ปัญหาหลายมิติอันเป็นอุปสรรคที่จะทำให้เด็กไปสู่การเติบโตและมีพัฒนาการที่เหมาะสม และหากปัญหาดังกล่าวไม่ได้รับการเยียวยาอย่างเร่งด่วนอาจทำให้ปัญหาหยั่งรากลึกส่งผลกระทบต่อพัฒนาการในทุกด้าน

2 สถานการณ์เด็กปฐมวัยในปัจจุบัน - การเจริญเติบโตและพัฒนาการในกลุ่มเปราะบาง

ด้าน	สถานะ	สุขภาพแม่	สุขภาพลูก (เด็ก)	สุขภาพลูก (วัยรุ่น)
แข็งแรง (Health)	สุขภาพแม่และเด็ก	เด็กทารกอายุ 0-5 เดือนที่กินนมแม่เพียงอย่างเดียว 5.3% แม่จบการศึกษาชั้นประถม	เด็กอายุ 0-5 ปีในกรุงเทพฯ และนครินทร์ 17% และในกลุ่มแม่ที่ไม่มีการศึกษา 18.6%	เด็กจากครอบครัวรายได้สูงและแม่มีการศึกษาสูงมีแนวโน้มที่จะอ้วนสูง 11.2%
เก่ง (Head)	พัฒนาการและการเรียนรู้	เด็กยากจนมากสามารถอ่านออกเขียนได้เพียง 48.5% เทียบกับร่ำรวยที่ 76.4%	เด็กยากจนมากมีพัฒนาการด้านสังคม/อารมณ์ที่ 81.7% เทียบกับร่ำรวยมากที่สุด 89.1%	การเข้าเรียนระดับปฐมวัย เด็ก (36-58 เดือน) จากครอบครัวไทย 86.9% เข้าเรียนระดับปฐมวัยเทียบกับไม่ใช่ไทย 79.8%
มีทักษะ (Hand)	EF และทักษะศตวรรษที่ 21	เด็กยากจนมากมีหนังสือสำหรับเด็กอย่างน้อยสามเล่มเพียง 14.2%	การพัฒนาทักษะเด็ก พ่อนอกเขตเทศบาลทำกิจกรรมกับเด็กน้อยเกินไป 27.9% โดยเฉพาะกลุ่มยากจนมาก 20.3%	อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ เด็กอายุ 0-1 ปีถึง 4.7% และ 2-4 ปีถึง 9% ใช้อุปกรณ์เฉลี่ย >3 ชม. ต่อวัน
ดี มีวินัย (Heart)	ความสุขและความปลอดภัย	การอยู่กับครอบครัว เด็ก 0-4 ปีที่ยากจนและอยู่ในภาคอีสานมากกว่าครึ่งไม่ได้อยู่กับทั้งพ่อและแม่แม้ยังมีชีวิต	การใช้ความรุนแรงในเด็ก 57% ของผู้ดูแลเด็กจากครอบครัวยากจนเชื่อว่าต้องลงโทษเด็กทางร่างกาย	การถูกละทิ้ง เด็กอายุ 0-5 ปีในภาคใต้กว่า 6.1% และเด็กยากจนมาก 5% ถูกละทิ้งไว้โดยดูแลไม่เพียงพอ

ภาพที่ 5: การเจริญเติบโตและพัฒนาการของเด็กไทยในกลุ่มเปราะบาง

นอกจากนี้ การวิเคราะห์สถานการณ์ปัญหาเด็กปฐมวัยในเชิงลึกสามารถแบ่งพิจารณาได้ตามเป้าหมายพื้นฐานของการพัฒนาเด็กปฐมวัย 4H แต่ละด้าน ตามรายละเอียด ดังนี้

2.1 สถานการณ์ปัญหาด้านสุขภาพ (Health)

ปัญหาด้านสุขภาพของเด็กปฐมวัยเกี่ยวข้องกับทั้งสุขภาพของแม่ที่ส่งผลกระทบต่อเด็กและสุขภาพของเด็กเอง โดยปัญหาสุขภาพของแม่จะเกี่ยวข้องกับความพร้อมและคุณภาพในการตั้งครรภ์ ขณะที่ปัญหาสุขภาพของเด็กเกี่ยวข้องกับภาวะโภชนาการและวิธีการเลี้ยงดูเด็กในครอบครัว

ปัญหาที่เกี่ยวกับสุขภาพของแม่ - จากข้อมูลการวิเคราะห์ MICS6 สะท้อนความไม่พร้อมของแม่ในการตั้งครรภ์และการดูแลครรภ์เห็นได้ชัดจากอัตราการมีบุตรของวัยรุ่น (อายุ 15-19 ปี) ที่ราชอาณาจักรที่สูงถึงร้อยละ 23 เมื่อวิเคราะห์แยกตามเศรษฐกิจพบว่ากลุ่มยากจนที่สุด มีอัตราการมีบุตรของวัยรุ่นสูงที่สุดถึงร้อยละ 49 แม้ประเทศไทยได้ดำเนินนโยบายเพื่อป้องกันและแก้ไขการตั้งครรภ์ในวัยรุ่นจากการจัดทำนโยบายและยุทธศาสตร์การพัฒนามาัยการเจริญพันธุ์แห่งชาติ พ.ศ. 2560-2569 กำหนดแนวทางว่าด้วยการส่งเสริมการเกิดและการเจริญเติบโตอย่างมีคุณภาพ เน้นให้ทุกการตั้งครรภ์มีความพร้อมและทุกการเกิดได้รับการดูแลอย่างมีคุณภาพ แต่ในทางปฏิบัติยังมีช่องว่างที่สำคัญหลายประการ เนื่องจากแม่จำนวนมากยังไม่สามารถดูแลตัวเองได้อย่างมีคุณภาพตั้งแต่ตั้งครรภ์ต่อเนื่องจนหลังคลอด เห็นได้จากสถิติในรายงานของข้อมูล MICS6 ที่พบสัดส่วนของเด็กแรกเกิดน้ำหนักน้อย (น้อยกว่า 2,500 กรัม) กว่าร้อยละ 9.5 ที่ราชอาณาจักร ซึ่งสัมพันธ์กับภาวะโภชนาการระหว่างตั้งครรภ์และคุณภาพการตั้งครรภ์ของแม่

ปัญหาที่เกี่ยวกับสุขภาพของเด็ก - เด็กไทยขาดโอกาสที่จะได้กินนมแม่อย่างเต็มที่ตามคำแนะนำขององค์การอนามัยโลก และองค์การทุนเพื่อเด็กแห่งสหประชาชาติที่แนะนำให้กินนมแม่อย่างเดียวโดยไม่กินอาหารอื่นในช่วง 6 เดือนแรก โดยผลการวิเคราะห์ข้อมูล MICS6 พบว่ามีเด็กเพียงร้อยละ 14 ได้รับนมแม่อย่างเดียวในช่วง 6 เดือนแรกเกิด ซึ่งน้อยลงกว่าปี พ.ศ. 2558 ที่มากถึงร้อยละ 23 โดยเด็กที่เกิดในครอบครัวที่มีรายได้สูงและแม่มีการศึกษาสูงมีแนวโน้มได้รับนมแม่อย่างเต็มที่มากกว่าเด็กที่เกิดในครอบครัวยากจนและแม่มีการศึกษาต่ำ ที่สำคัญ เด็กไทยกำลังประสบปัญหาภาวะทุพโภชนาการสองด้าน (ภาวะเฉียบพลันและภาวะอ้วน) จากการได้รับอาหารตามวัยที่ไม่เหมาะสม โดยร้อยละ 13 ของเด็กมีภาวะเฉียบพลัน ซึ่งเชื่อมโยงกับความยากจนของครอบครัวและระดับการศึกษาของมารดาที่ต่ำ แต่ในครอบครัวที่มีฐานะสูงก็ยังมีปัญหานี้ได้เช่นกัน ในทางตรงกันข้าม สัดส่วนของเด็กที่มีภาวะอ้วนพบร้อยละ 9 ที่ราชอาณาจักร โดยพบสัดส่วนที่สูงในครอบครัวที่แม่มีการศึกษาสูงและครอบครัวมีฐานะปานกลางถึงสูง ภาวะทุพโภชนาการนี้สะท้อนให้เห็นถึงปัญหาในการให้อาหารตามวัยแก่ทารกและเด็กเล็ก ซึ่งในระดับนโยบายแม้จะมีการกำหนดเป็นนโยบายระดับกระทรวงเรื่องโภชนาการใน 1,000 วันแรกของชีวิต และมีแนวทางปฏิบัติสำหรับบุคลากรทางการแพทย์ในการจัดระบบบริการสาธารณสุขแล้ว แต่ในระดับครอบครัว พ่อแม่และผู้เลี้ยงดูยังไม่สามารถให้การดูแลได้อย่างเหมาะสม อาจเนื่องมาจากการขาดความรู้ ความเข้าใจ และทักษะในการดูแลเด็กให้ได้รับอาหารที่เหมาะสม ซึ่งเกี่ยวข้องกับระบบการสื่อสารถ่ายทอดองค์ความรู้ไปสู่พ่อแม่ที่อาจยังไม่มีประสิทธิภาพเพียงพอ ประกอบกับความรอบรู้ด้านสุขภาพของพ่อแม่ที่อาจผิดเพี้ยนไปจากการรับข้อมูลที่ผิดในสื่อออนไลน์ที่เข้าถึงได้ง่ายในปัจจุบัน และสถานการณ์ที่มีความรุนแรงมากในครอบครัวยากจนมาก ซึ่งอาจถูกซ้ำเติมจากการขาดรายได้ในการหาซื้ออาหารที่มีประโยชน์และหลากหลาย

2.2 สถานการณ์ปัญหาด้านพัฒนาการเด็กและการเรียนรู้ (Head)

ในภาพรวม สถานการณ์ด้านพัฒนาการเด็กและการเรียนรู้ของไทยอยู่ในระดับที่ดี อันมีผลลัพธ์จากพ่อแม่ ผู้ปกครอง สนับสนุนให้บุตรหลานเข้าเรียนหลักสูตรปฐมวัยเพื่อช่วยสร้างพื้นฐานการเรียนรู้และส่งเสริมพัฒนาการรอบด้านของเด็กและครอบครัวมีการทำกิจกรรมเสริมพัฒนาการสำหรับเด็กสม่ำเสมอ จากข้อมูลจาก MICS6 สะท้อนให้เห็นว่ามีเด็กไทยอายุ 36-59 ปีกำลังเรียนในหลักสูตรปฐมวัยร้อยละ 86.3 โดยเมื่อจำแนกช่วงวัยจะเห็นว่าเป็นเด็กอายุ 36-47 เดือนที่ร้อยละ 78.5 และเด็กอายุ 48-59 เดือนที่ร้อยละ 94.5 แต่ในกลุ่มเปราะบางยังพบปัญหาการเข้าเรียนของเด็กจากครอบครัวที่หัวหน้าครอบครัวไม่พูดภาษาไทยอยู่เพียงร้อยละ 79.8 เท่านั้น ในส่วนของสถานการณ์ด้านพัฒนาการของเด็กไทยจากข้อมูลด้านพัฒนาการเด็กจากหลายแหล่งในประเทศ พบว่าโดยภาพรวมเด็กไทยมีพัฒนาการค่อนข้างสมวัย โดยจากข้อมูล MICS6 ซึ่งเป็นการสอบถามถึงพัฒนาการเด็กจากพ่อแม่ ผู้เลี้ยงดูสะท้อนว่าเด็กมีพัฒนาการด้านการเรียนรู้ และด้านกายภาพตามเกณฑ์

สูงถึงร้อยละ 99 แต่เมื่อพิจารณาพัฒนาการด้านการอ่านออกและการรู้จักตัวเลขกลับมีค่าเฉลี่ยที่ร้อยละ 60.9 (โดยมีช่องว่างระหว่างเด็กจากครอบครัวร่ำรวยมากอยู่ร้อยละ 76.4 และครอบครัวยากจนมากที่ร้อยละ 48.5 เท่านั้น) และด้านสังคมอารมณ์เฉลี่ยร้อยละ 84.8 (โดยเด็กจากครอบครัวร่ำรวยมากอยู่ที่ร้อยละ 89.1 และครอบครัวยากจนมากที่ร้อยละ 81.7 เท่านั้น) เมื่อศึกษาข้อมูลจากเอกสารสรุปผลการดำเนินงานพัฒนาการเด็กปฐมวัย 2563 จากการคัดกรองพัฒนาการเด็กปฐมวัยด้วยเครื่องมือ DSPM ทั่วประเทศโดยสถาบันพัฒนาอนามัยเด็กแห่งชาติ กรมอนามัย ซึ่งเป็นการคัดกรองพัฒนาการเด็กโดยตรง ผลการศึกษาบ่งบอกถึงสถานการณ์ที่ใกล้เคียงกัน โดยแม้ว่าจะมีเด็กสงสัยว่ามีพัฒนาการล่าช้าประมาณร้อยละ 26.7 ในการคัดกรองรอบแรกและพบพัฒนาการล่าช้าในด้านการเข้าใจภาษาและการใช้ภาษา แต่เมื่อได้มีการทำกิจกรรมกระตุ้นพัฒนาการสามารถช่วยให้เด็กที่ได้รับการติดตามมีพัฒนาการสมวัยได้ถึงร้อยละ 90.4 ทั้งนี้ พัฒนาการและความพร้อมในการเรียนรู้ทั้งด้านภาษา สังคม การอ่านออกเขียนได้ของเด็กมีความสัมพันธ์อย่างมากกับการทำกิจกรรมร่วมกับพ่อแม่ การได้รับการส่งเสริมพัฒนาการอย่างสม่ำเสมอ และช่วยเหลือเด็กที่ไม่ได้พูดภาษาไทยเป็นภาษาแม่ให้เข้าใจกิจกรรมและเรียนรู้ภาษาไทยที่จะเป็นพื้นฐานสำหรับการศึกษาระดับขั้นพื้นฐานต่อไป

2.3 สถานการณ์ปัญหาด้านทักษะสมอง EF และทักษะศตวรรษที่ 21 (Hand)

ในสถานการณ์ปัจจุบัน เด็กจำเป็นต้องได้รับการเลี้ยงดูให้มี ทักษะสมอง Executive Functions (EF) และทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 อันประกอบด้วยทักษะเรียนรู้ ทักษะชีวิตและทักษะไอที เพราะจะช่วยสร้างให้เด็กมีพฤติกรรมเชิงบวกและเลือกตัดสินใจในทางเลือกที่สร้างสรรค์ต่อตนเองและครอบครัวได้ในอนาคต โดยการดูแลและเลี้ยงดูให้เด็กมีทักษะดังกล่าวพ่อแม่และผู้ปกครองจำเป็นต้องสร้างประสบการณ์ที่ดีในวัยเยาว์ ช่วยประคองให้เด็กได้พัฒนาทักษะเป็นความผูกพัน มั่นคงปลอดภัยและไวใจ เลี้ยงดูเด็กด้วยความรักความเอาใจใส่เพื่อสร้างสายสัมพันธ์ที่มั่นคงกับเด็ก การสร้างสายสัมพันธ์กับเด็กนั้นเป็นกระบวนการที่พ่อแม่จำเป็นต้องใช้เวลาเพื่อทำกิจกรรมกับเด็กผ่านการเล่น เล่าเรื่องและอ่านนิทาน และทำกิจกรรมอื่น ๆ ร่วมกัน ซึ่งข้อมูล MICS6 สะท้อนว่าแม้มีผู้ใหญ่ในครัวเรือนทำกิจกรรมร่วมกับเด็ก (อายุ 24-59 เดือน) อย่างน้อย 4 กิจกรรมต่อสัปดาห์มากถึงร้อยละ 92 แต่พ่อแม่ผู้อาจยังไม่ได้ใช้เวลาทำกิจกรรมเหล่านี้เพียงพอ โดยเฉพาะอย่างยิ่งพ่อที่อาศัยอยู่นอกเขตเทศบาลทำกิจกรรมกับลูกร้อยละ 27.9 และพ่อจากครอบครัวยากจนมากเพียงร้อยละ 20.3 นอกจากนี้ ผลการสำรวจยังพบว่าสัดส่วนเด็กเล็กอายุต่ำกว่า 5 ปีที่มีหนังสือสำหรับเด็กอย่างน้อย 3 เล่มมีเพียงร้อยละ 33.9 เท่านั้น ทั้งที่หนังสือจำนวน 3 เล่มถือเป็นเครื่องมือที่ช่วยทำให้เด็กมีทักษะภาษาได้อย่างมีนัยสำคัญ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มเด็กที่มาจากครอบครัวฐานะยากจนมาก มีสัดส่วนเด็กที่มีหนังสือสำหรับเด็กอย่างน้อย 3 เล่มเพียงร้อยละ 14.2 นอกจากนี้ ข้อมูลยังชี้ชัดว่าครอบครัวมีการให้เด็กอายุต่ำกว่า 1 ปีใช้อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ถึงร้อยละ 71 และเด็กอายุ 2-4 ปีถึงร้อยละ 46 ถึงแม้ว่าจะเป็น การให้เด็กได้เล่นน้อยกว่า 1 ชั่วโมงต่อวันก็ตาม ประเด็นนี้เป็นสิ่งที่น่ากังวลอย่างยิ่ง เนื่องจากการใช้อิเล็กทรอนิกส์ในวัยนี้ มีผลต่อทักษะการกำกับตัวเองซึ่งสัมพันธ์กับ EF การพัฒนาด้านภาษาและด้านสังคม

2.4 สถานการณ์ปัญหาด้านความสุข ความปลอดภัยทางกายและใจ (Heart)

ปัญหาด้านความสุขและความปลอดภัยของเด็กปฐมวัยเป็นผลมาจากแนวทางการเลี้ยงดูของครอบครัวที่ไม่เหมาะสม ซึ่งอาจมีการใช้ความรุนแรงทั้งทางกายและใจ รวมถึงการขาดแคลนทรัพยากรของครอบครัวโดยเฉพาะเวลา เงิน และความผูกพันที่พ่อแม่ ผู้เลี้ยงดูมอบให้เด็ก โดยจากข้อมูล MICS6 มีเด็กอายุ 0-4 ปีมากถึงร้อยละ 22 ที่ไม่ได้อยู่อาศัยอยู่กับพ่อแม่ แม้ว่าพ่อและแม่มียังมีชีวิตอยู่ โดยเด็กที่ครอบครัวยากจนเป็นกลุ่มที่ไม่ได้อยู่กับพ่อแม่สูงที่สุดถึงร้อยละ 37 เมื่อเทียบกับกลุ่มอื่น อีกทั้งเด็กที่มาจากครอบครัวยากจนถูกซ้ำเติมจากแนวทางการเลี้ยงดูของครอบครัวที่มีความเชื่อว่าการสั่งสอนหรือให้การศึกษาอย่างเหมาะสมจำเป็นต้องมีการลงโทษทางร่างกาย โดยครอบครัวยากจนมีการลงโทษเด็กสูงถึงร้อยละ 57.3

นอกจากนี้ ร้อยละ 1.5 ของเด็กอายุ 0-1 ปี และร้อยละ 2.8 ของเด็กอายุ 2-4 ปี ถูกทอดทิ้งให้อยู่ตามลำพังหรืออยู่กับเด็กคนอื่นโดยไม่มีผู้ใหญ่อยู่ด้วย ซึ่งส่วนใหญ่เป็นเด็กจากครอบครัวยากจนมาก (ร้อยละ 5) และเด็กที่อาศัยอยู่ในภาคใต้ (ร้อยละ 6.1) โดยตัวชี้วัดของ MICS6 นี้เป็นการสะท้อนให้เห็นว่ายังมีครอบครัวที่ละเลยการเลี้ยงดูเด็กอย่างปลอดภัย ซึ่งการดูแลที่ไม่เหมาะสมทำให้เด็กอยู่ในความเสี่ยงต่ออุบัติเหตุและส่งผลต่อความมั่นคงในจิตใจของเด็กอีกด้วย

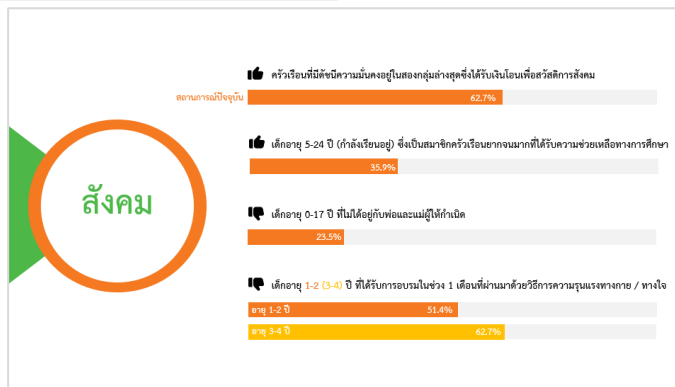
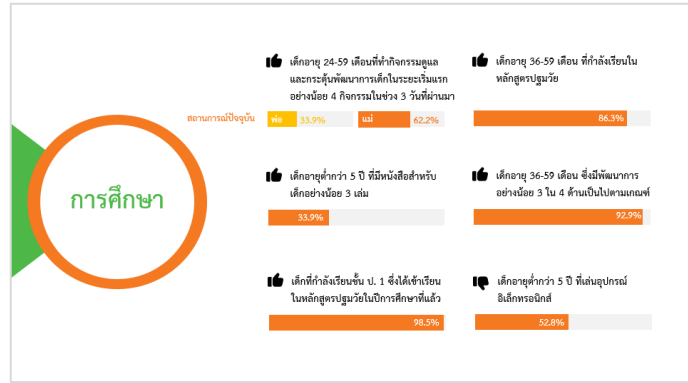
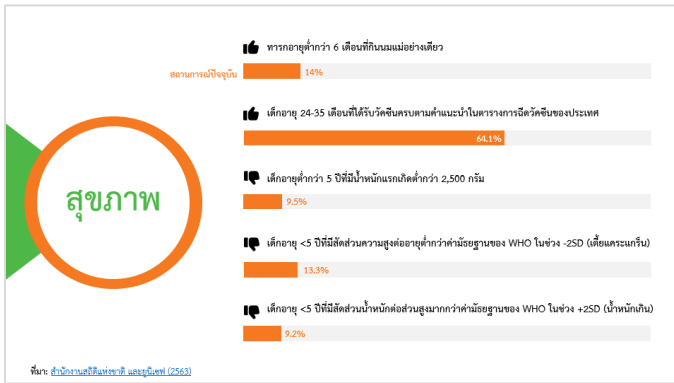
ในมิติของความเหลื่อมล้ำด้านเศรษฐกิจ สังคม และพื้นที่ การศึกษานี้พบว่ากลุ่มเด็กที่มาจากรอบครัวยากจนมากและอาศัยอยู่นอกเขตเทศบาลมักจะมีแนวโน้มของปัญหาที่เกิดกับตัวเด็กทุกด้านรุนแรงกว่าเด็กกลุ่มอื่น โดยการวิเคราะห์ตามระดับความมั่งคั่งของครัวเรือน พบว่าเด็กที่อาศัยในครัวเรือนที่ยากจน มีแนวโน้มที่จะมีภาวะทุพโภชนาการและส่วนหนึ่งไม่ได้อาศัยอยู่กับพ่อและแม่ทั้งที่พ่อและแม่ยังมีชีวิตอยู่ ขณะที่เด็กที่อาศัยในครอบครัวที่มีความมั่งคั่งมากกว่า มีโอกาสอยู่กับทั้งพ่อและแม่มากกว่า เด็กที่แม่มีระดับการศึกษาสูงกว่ามีสื่อในการเรียนรู้ (เช่น หนังสือสำหรับเด็ก) มากกว่า มีผู้ใหญ่ในครัวเรือนทำกิจกรรมด้วยมากกว่า ส่งผลให้เด็กกลุ่มนี้มีแนวโน้มที่จะมีสุขภาพและพัฒนาการด้านต่าง ๆ ดีกว่าเด็กในกลุ่มยากจน ความแตกต่างเหล่านี้เป็นภาพสะท้อนความเหลื่อมล้ำในการเจริญเติบโตและการพัฒนาของเด็ก ซึ่งส่งผลกระทบต่อระดับที่รุนแรงต่อทุนชีวิตของเด็ก และเพิ่มโอกาสที่เด็กจะมีปัญหาในอนาคตทั้งความเสี่ยงที่เด็กจะไม่ประสบความสำเร็จในการเรียน ต้องออกจากการเรียนกลางคัน ปัญหาท้องวัยใส ปัญหาด้านการหาเลี้ยงชีพ ซึ่งส่งผลกระทบต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมในระยะยาวได้ นอกจากนี้ ปัญหาที่พบเกี่ยวกับเด็กปฐมวัยในการศึกษานี้ บางปัญหาเป็นปัญหาเชิงพื้นที่ระดับภูมิภาค ซึ่งนโยบายต่าง ๆ ที่มีจากภาครัฐส่วนกลางอาจส่งผลกระทบต่อกลุ่มเด็กเหล่านี้ เพราะนโยบายของรัฐส่วนใหญ่เป็นแบบแผนเดียว ซึ่งอาจไม่เหมาะกับบริบทการดูแลประชากรกลุ่มเฉพาะบางกลุ่ม

3 การวิเคราะห์ช่องว่างและที่มาของปัญหา

3.1 การวิเคราะห์ช่องว่าง (Gap Analysis)

สถานการณ์ปัญหาที่เด็กปฐมวัยในไทยกำลังเผชิญในปัจจุบันสะท้อนช่องว่างระหว่างสถานการณ์จริงและเป้าหมายในการพัฒนาเด็กให้มีการเจริญเติบโตและมีพัฒนาการที่เหมาะสม ซึ่งสามารถแบ่งพิจารณาได้เป็นสามด้าน ได้แก่ ด้านสุขภาพ ด้านการศึกษา และด้านสังคม ภาพที่ 5 แสดงตัวชี้วัดทั้งสามด้านนี้ โดยรวบรวมข้อมูลสถานการณ์จริงซึ่งได้จากการวิเคราะห์ข้อมูล MICS6 ในด้านสุขภาพ โดยพบว่าอัตราการกินนมแม่เพียงอย่างเดียวสำหรับทารกอายุต่ำกว่า 6 เดือนยังอยู่ในระดับต่ำมาก ถือเป็นปัญหาท้าทายสำคัญที่สุด ส่วนช่องว่างอื่นได้แก่ การที่ทารกแรกเกิดมีน้ำหนักตัวต่ำกว่า 2,500 กรัม และการมีภาวะทุพโภชนาการ ทางด้านการศึกษา เด็กอายุ 36-59 เดือนส่วนใหญ่มีพัฒนาการตามเกณฑ์และได้เรียนในหลักสูตรปฐมวัย แต่ปัญหาหลักคือการที่พ่อแม่หรือผู้ปกครองทำกิจกรรมกับเด็กน้อย ซึ่งสัดส่วนของพ่อแม่ที่ทำกิจกรรมดูแลและกระตุ้นพัฒนาการกับเด็กมีเพียงร้อยละ 34 และ 62 ตามลำดับ สอดคล้องกับการมีหนังสือสำหรับเด็กและการเล่นอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ของเด็ก ซึ่งเพียงร้อยละ 34 ของเด็กอายุต่ำกว่า 5 ปีที่มีหนังสืออย่างน้อยสามเล่ม ขณะที่มากกว่าครึ่งหนึ่งของเด็กกลุ่มนี้เล่นอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ สำหรับด้านสังคม ปัญหาหลักสำหรับเด็กปฐมวัยคือการไม่ได้อยู่กับพ่อแม่ทั้งที่พ่อแม่มีชีวิตอยู่ และการใช้ความรุนแรงกับเด็ก

ข้อมูลสถานการณ์ปัจจุบันเกี่ยวกับการพัฒนาเด็กที่เหมาะสมเหล่านี้ แสดงให้เห็นว่าเด็กไทยกำลังเผชิญปัญหาในทุกด้าน ความไม่เท่าเทียมกันทางด้านเศรษฐกิจและสังคมยังมีอิทธิพลต่อผลลัพธ์ของเด็กในทุกมิติ ปัญหาทั้งด้านสุขภาพ การศึกษา และสังคมสมควรได้รับการแก้ไขอย่างเร่งด่วน การแก้ไขปัญหาอย่างมีประสิทธิภาพจำเป็นต้องค้นหาปัจจัยสำคัญที่เป็นสาเหตุ หรือส่งผลให้เกิดปัญหา ดังนั้น หัวข้อถัดไปจะเป็นการวิเคราะห์ที่มาและความเชื่อมโยงของปัญหากับปัจจัยต่าง ๆ อันจะนำไปสู่ข้อเสนอแนะทางนโยบายได้

3.2 การวิเคราะห์ที่มาของปัญหา

ปัญหาที่เด็กปฐมวัยของไทยกำลังเผชิญอยู่ในแต่ละด้านล้วนมีความสัมพันธ์และได้รับอิทธิพลมาจากปัจจัยแวดล้อมที่มีส่วนในการเลี้ยงดูเด็กทั้งสิ้น ในการศึกษานี้ได้วิเคราะห์ปัจจัยแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเด็กปฐมวัยแบ่งเป็น 2 ระดับ ได้แก่ 1) ปัญหาที่เกิดขึ้นในระดับครอบครัว และ 2) ปัญหาในการเข้าถึงองค์ประกอบสนับสนุนของพ่อแม่ โดย **“ปัญหาที่เกิดขึ้นในระดับครอบครัว”** สะท้อนออกมาในรูปแบบการเลี้ยงดูเด็กของพ่อแม่ที่ไม่ได้ตอบสนองต่อความต้องการของเด็กอย่างเหมาะสม เช่น ปัญหาการทอดทิ้งและใช้ความรุนแรงกับเด็ก ปัญหาด้านการใช้เวลาทำกิจกรรมกับเด็กและการปล่อยให้เด็กเล็ก (ต่ำกว่า 2 ขวบ) ใช้อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ โดยปัญหาเหล่านี้มีความเชื่อมโยงกับมิติรายได้เชิงเศรษฐกิจครัวเรือน มิติเชิงพื้นที่ และมิติเชิงโครงสร้างของสมาชิกในครัวเรือน สำหรับ **“ปัญหาการเข้าถึงองค์ประกอบสนับสนุนของพ่อแม่”** สะท้อนออกมาในรูปแบบความยากลำบากและความเหลื่อมล้ำที่พ่อแม่ผู้ดูแลเด็กต้องเผชิญในการเข้าถึงการสนับสนุนจากองค์ประกอบที่สำคัญ ซึ่งประกอบด้วยปัจจัยแวดล้อมที่ส่งผลต่อการปฏิบัติตัวของพ่อแม่และผู้ดูแลเด็ก ครอบคลุมตั้งแต่ระบบบริการทั้งด้านสุขภาพ การศึกษาและสวัสดิการทางสังคม นโยบายของหน่วยงานภาครัฐและภาคส่วนอื่นที่เกี่ยวข้องซึ่งมีผลต่อความพร้อมของพ่อแม่ในการดูแลลูกอย่างเหมาะสม รายละเอียดของปัญหาทั้งสองระดับ มีดังนี้

3.2.1 ปัญหาที่เกิดขึ้นในระดับครอบครัว

ปัญหาที่เกิดขึ้นในระดับครอบครัวประกอบด้วยปัญหาท้าทาย 4 ด้าน ได้แก่ (1) การขาดความรู้ ทักษะ และแนวทางปฏิบัติอันดีกับเด็ก (2) การไม่มีเวลา (3) การขาดแคลนทรัพยากรหรือเงิน และ (4) การขาดโอกาสในการสร้างความรัก ความผูกพันกับเด็ก ซึ่งปัญหาเหล่านี้ทำให้พ่อแม่ ผู้ปกครอง ไม่สามารถเลี้ยงดูเด็กแบบสนองความต้องการเด็กได้ เมื่อวิเคราะห์เพิ่มเติมโดยให้ความสำคัญกับมิติเชิงโครงสร้างของสมาชิกในครัวเรือน มิติเชิงพื้นที่ มิติด้านรายได้เชิงเศรษฐกิจครัวเรือน มิติด้านสังคม มิติเชิงความรู้ของมารดา พบว่าคุณภาพการเลี้ยงดูเด็กของพ่อแม่และครอบครัวมีความเหลื่อมล้ำสูง โดยมิติด้านเศรษฐกิจของครัวเรือน (ซึ่งมีความเชื่อมโยงกับมิติอื่น ๆ เช่น โครงสร้างครัวเรือน พื้นที่ ระดับการศึกษาของมารดา) เป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดซึ่งส่งผลต่อความเหลื่อมล้ำของคุณภาพการดูแลเด็ก ดังรายละเอียดข้างล่างนี้

พ่อแม่ ผู้ปกครองขาดความรู้ ทักษะ และแนวทางปฏิบัติอันดีกับเด็ก - จากข้อมูล MICS6 ที่พบสัดส่วนของเด็กที่ได้รับอาหารตามวัยอย่างเหมาะสมในระดับต่ำ และอัตราการให้เด็กใช้อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ตั้งแต่ยังเล็กในระดับสูง เป็นภาพสะท้อนความไม่พร้อมของพ่อแม่และครอบครัวในด้านความรู้ ทักษะและการปฏิบัติตามแนวทางที่เหมาะสม ซึ่งในการวิเคราะห์เชิงลึกพบว่ามีความเชื่อมโยงกับพ่อแม่ในทุกฐานะตั้งแต่ยากจนมากจนถึงร่ำรวยมากและการศึกษาของแม่ในทุกระดับ แม้ว่าปัญหาดังกล่าวจะมีความชุกมากกว่าในกลุ่มเด็กจากครอบครัวยากจนมาก แต่เป็นที่น่าสังเกตว่า ครอบครัวที่ฐานะร่ำรวยหรือร่ำรวยมากส่วนหนึ่งก็ยังมีประสบปัญหาเช่นเดียวกัน สอดคล้องกับข้อมูลจากรายงานความยากจนหลายมิติของเด็กในประเทศไทยที่ระบุว่า กลุ่มเด็กปฐมวัยเป็นกลุ่มที่ประสบกับความยากจนหลายมิติในระดับที่สูงกว่าเด็กในช่วงวัยอื่น โดยเฉพาะด้านพัฒนาการและโภชนาการตามวัยที่ไม่เพียงพอ ทั้งนี้ความยากจนดังกล่าวมีความเกี่ยวพันกับความรู้ เวลา และทักษะของพ่อแม่ ซึ่งการจะทลายวงจรความยากจนที่สืบทอดจากรุ่นสู่รุ่นจากความไม่เท่าเทียมนี้ จำเป็นต้องช่วยสนับสนุนพ่อแม่ และผู้ปกครองให้มีความรู้ ทักษะและทักษะที่เพียงพอในการเสริมสร้างการเรียนรู้ของเด็กเพื่อเป็นพื้นฐานการสร้างทรัพยากรมนุษย์ที่มีศักยภาพ (ข้อมูลสนับสนุนจากสำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ) สำหรับพ่อแม่ในประเทศไทย การขาดความรู้ ทักษะและการปฏิบัติตามแนวทางที่เหมาะสม อาจเป็นผลจากการไม่ได้รับความรู้หรือคำแนะนำที่ถูกต้อง ทันสมัย และเข้าใจง่ายเหมาะสมต่อการนำไปใช้กับบริบทครอบครัว หรืออาจเป็นผลมาจากการได้รับความรู้หรือคำแนะนำที่ไม่ถูกต้องจากแหล่งข้อมูลที่ไม่น่าเชื่อถือซึ่งเข้าถึงได้ง่ายกว่า หรือการปฏิบัติสืบทอดกันมาตามวัฒนธรรมประเพณีในชุมชนซึ่งอาจไม่เหมาะสมกับการดูแลเด็กตามบริบทของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป

พ่อแม่ขาดเวลา เงิน และโอกาสในการสร้างความรัก ความผูกพันกับเด็ก - ในด้านการสร้างความรักความผูกพันโดยใช้เวลาคุณภาพร่วมกับเด็กร่นั้น จากข้อมูล MICS6 พบว่าเด็กไทยได้ทำกิจกรรมร่วมกับคนในครอบครัวมากถึงร้อยละ 92 แต่การทำกิจกรรมโดยแม่ผู้ให้กำเนิด (ร้อยละ 62) และพ่อผู้ให้กำเนิด (ร้อยละ 34) อยู่ในระดับที่ต่ำและต่ำมาก นอกจากนี้เด็กที่ไม่ได้อาศัยอยู่กับพ่อแม่ได้ทำกิจกรรมกับคนในครอบครัวน้อยกว่าเด็กที่อาศัยอยู่กับพ่อแม่ (ซึ่งส่วนใหญ่เป็นครัวเรือนที่มีระดับความมั่งคั่งมากกว่า) ข้อมูลจาก MICS6 ยังระบุว่าไม่มีเด็กอายุ 0-4 ปีสูงถึงร้อยละ 22 และเด็กอายุ 5-9 ปีถึงร้อยละ 23 ที่ไม่ได้อาศัยอยู่กับพ่อแม่ทั้งที่ยังมีชีวิตอยู่ จากการวิเคราะห์เพิ่มเติมพบว่าเด็กที่ไม่ได้อยู่กับพ่อแม่ ทำให้เด็กขาดโอกาสในการทำกิจกรรมร่วมกับพ่อแม่ ซึ่งส่งผลกระทบต่อกระบวนการการสร้างความรัก ความผูกพัน ระหว่างกัน อีกทั้งยังส่งผลกระทบต่อผลลัพธ์ด้านสุขภาพของเด็กด้วย เช่น เด็กมีแนวโน้มได้กินนมแม่เพียงอย่างเดียวน้อยกว่า เด็กยากจนมีแนวโน้มน้ำหนักเกินมากกว่าอย่างมีนัยสำคัญ ในทางกลับกันเด็กเด็กอายุ 3-4 ปีที่อยู่กับพ่อแม่และแม่มีพัฒนาการที่ดีกว่าอย่างมีนัยสำคัญ ซึ่งผลลัพธ์ของปัญหานี้อาจส่งผลกระทบระยะยาวถึงสภาพจิตใจและความพร้อมในการเรียนรู้ของเด็กในอนาคต

จากการทบทวนวรรณกรรม พบว่า การอาศัยอยู่กับพ่อแม่ผู้ให้กำเนิด การใช้เวลาร่วมกันเป็นวิธีการสร้างความรัก ความผูกพันให้เด็กเล็ก ซึ่งช่วยให้เกิดความมั่นคงทางอารมณ์และมีพัฒนาการทางสังคมที่เหมาะสม การได้อาศัยอยู่กับพ่อแม่

โอกาสที่จะได้ทำกิจกรรมต่าง ๆ (เช่น การอ่านหนังสือ เล่น ร้องเพลง) ซึ่งมีส่วนช่วยส่งเสริมพัฒนาการมากขึ้น นอกจากนี้ พ่อแม่ผู้ดูแลเด็ก จำเป็นต้องให้การดูแลที่ตอบสนองต่อความต้องการของเด็ก โดยใส่ใจในโภชนาการ การเล่น การอ่าน การคัดกรองพัฒนาการอย่างสม่ำเสมอ การเลี้ยงดูเชิงบวก และการจัดสภาพแวดล้อมที่ปลอดภัยมั่นคงสำหรับเด็ก อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันโครงสร้างของครอบครัวไทยได้ปรับเปลี่ยนไปจากการอาศัยอยู่แบบครอบครัวขยายกลายเป็นครอบครัวเดี่ยวและครอบครัวข้ามรุ่น² โดยเด็กอายุ 0-4 ปีที่อาศัยอยู่ในครอบครัวข้ามรุ่นมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น

นอกจากนี้ จากสถานการณ์ในประเทศไทยในปัจจุบัน พ่อแม่ได้รับการสนับสนุนให้เข้าถึงสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อการเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยอย่างมีคุณภาพอย่างจำกัด และส่วนใหญ่ต้องเป็นผู้จัดหาทรัพยากรในการส่งเสริมพัฒนาการและการเลี้ยงดูเด็กเอง โดยได้รับการสนับสนุนจากรัฐน้อยมาก เนื่องจากปัจจุบันสิทธิประโยชน์สำหรับเด็กมีความครอบคลุมเฉพาะในด้านสุขภาพ เช่น การฉีดวัคซีน การรับบริการสุขภาพในหน่วยบริการสาธารณสุข ยิ่งไปกว่านั้น ในกลุ่มครัวเรือนที่มีรายได้ต่ำ พ่อแม่มักต้องสละเวลาจำนวนมากที่ควรใช้ในการดูแลลูกไปทำงานเพื่อหาเงินมาเลี้ยงดูลูก โดยรายได้ที่ได้นั้นก็อยู่ในระดับต่ำไม่เพียงพอต่อการดำรงชีวิตและสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีให้แก่เด็กได้ ปู่ย่าตายายจึงเป็นผู้รับภาระในการดูแลเด็กแทน ซึ่งปู่ย่าตายายอาจอาศัยอยู่คนละจังหวัดกับพ่อแม่และอาจทำให้เด็กมีโอกาสในการทำกิจกรรมต่าง ๆ น้อยกว่าการได้อยู่กับพ่อแม่ ส่วนกลุ่มพ่อแม่ที่มีรายได้ปานกลางและสามารถจ่ายค่าเลี้ยงดูระหว่างวันจากภาคเอกชนได้กลับประสบกับความท้าทายในการจัดสรรเวลาในการเลี้ยงดูลูกและการทำงานให้เหมาะสม ในกลุ่มพ่อแม่ที่ฐานะครอบครัวดี แม้ไม่มีปัญหาในการเข้าถึงทรัพยากร แต่ทัศนคติในการทำกิจกรรมกับลูก โดยเฉพาะการให้เด็กเล็กใช้อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ยังเป็นประเด็นหลักในสังคมที่ก่อให้เกิดความกังวลต่อคุณภาพของการเลี้ยงดูเด็ก

3.2.2 ปัญหาที่เกี่ยวข้องกับองค์ประกอบสนับสนุนพ่อแม่

สวัสดิการและระบบบริการต่างๆ ที่พ่อแม่และครอบครัวได้รับจากภาครัฐ ชุมชน และภาคประชาสังคม เอกชน จัดเป็นองค์ประกอบสำคัญที่สนับสนุนให้พ่อแม่หรือผู้เลี้ยงดูเด็กปฐมวัยได้อย่างมีคุณภาพ ดังนั้น การวิเคราะห์ปัญหาที่เกี่ยวข้องกับองค์ประกอบสนับสนุนจะเน้นการวิเคราะห์ปัญหาในการจัดบริการต่าง ๆ โดยหน่วยงานรัฐ ประกอบด้วยบริการด้านสุขภาพ (ฝากท้อง ทำคลอด และดูแลสุขภาพเด็ก) บริการด้านการศึกษา (การให้เด็กทุกคนเข้าเรียนสำหรับเด็กก่อนจนถึงอนุบาลสำหรับครอบครัวยากจนโดยไม่เสียค่าใช้จ่าย การพัฒนาคุณภาพและการจัดการศึกษาปฐมวัย) และบริการด้านสังคม (การจัดการสวัสดิการสังคมให้เกิดประโยชน์สูงสุดกับครอบครัวโดยเฉพาะครอบครัวที่กำลังเผชิญความเหลื่อมล้ำ)

ใน**ด้านสุขภาพ** พ่อแม่ผู้เลี้ยงดูเด็กจำนวนหนึ่งยังได้รับการดูแลด้านสุขภาพจากสิทธิและสวัสดิการของรัฐที่จัดให้ไม่เหมาะสม ยกตัวอย่างเช่น การดูแลของบุคลากรสาธารณสุขให้แม่ได้เริ่มให้ลูกกินนมแม่ภายใน 1 ชั่วโมงแรกหลังคลอดยังคงอยู่ในระดับต่ำ คือ ร้อยละ 34 และมีเพียงร้อยละ 8 ที่ได้รับการช่วยเหลือให้อบรมอดลูกแนบกับผิวหนังตั้งแต่แรกคลอด ซึ่งทั้งสองมาตรการนี้เป็นส่วนสำคัญที่ช่วยสนับสนุนให้แม่สามารถเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ได้อย่างเหมาะสมตามคำแนะนำขององค์การอนามัยโลกที่ส่งเสริมให้เด็กได้กินนมแม่อย่างเดียวนในช่วง 6 เดือนหลังคลอด เมื่อแม่จำนวนน้อยได้รับการดูแลตามมาตรการดังกล่าว จึงไม่น่าแปลกใจที่อัตราการกินนมแม่อย่างเดียวนในช่วง 6 เดือนแรกเกิดของเด็กไทยจึงต่ำมากที่ร้อยละ 14 และประเด็นการให้อาหารตามวัยในเด็กไทยจากผลการสำรวจ MICS6 ที่พบว่าเด็กเตี้ยและแคระแกร็นจำนวนหนึ่ง สะท้อนให้เห็นว่าพ่อแม่และครอบครัวยังไม่ได้รับความรู้และการฝึกทักษะในการเลี้ยงดูเด็กอย่างเหมาะสม ซึ่งในปัจจุบันนี้ แม้มีการจัดบริการให้ความรู้พ่อแม่ผู้เลี้ยงดูเด็กโดยภาคส่วนสุขภาพผ่านกิจกรรมโรงเรียนพ่อแม่ แต่ส่วนใหญ่เป็นการจัดให้เฉพาะในโรงพยาบาลโดยบุคลากรสาธารณสุขเท่านั้นและยังไม่มีมาตรการครอบคลุมไปถึงครอบครัวที่ยากจนที่อยู่ห่างไกลหรือมีเวลาน้อยในการเข้าถึงบริการเหล่านี้ อีกทั้งความนิยมในการใช้โซเชียลมีเดียของพ่อแม่ยุคใหม่อาจทำให้เกิดการรับรู้และถ่ายทอดข้อมูลที่ไม่ถูกต้องอย่างแพร่หลายนำมาซึ่งรูปแบบการเลี้ยงดูเด็กที่ไม่เหมาะสมกับบริบทของครอบครัวได้

² ครอบครัวที่มีเด็กไม่ได้อาศัยกับพ่อแม่ผู้ให้กำเนิดแม้ว่าทั้งสองยังมีชีวิต

ใน**ด้านการศึกษา** พ่อแม่ ผู้เลี้ยงดูเด็กให้ความสำคัญกับการให้เด็กอายุ 36-59 เดือนได้เข้าเรียนในหลักสูตรปฐมวัยนั้น เป็นเพราะรัฐให้การสนับสนุนในเรื่องค่าเล่าเรียน ค่าอาหาร และค่าใช้จ่ายอื่น ๆ ตามหน่วยงานสนับสนุน โดยระดับพัฒนาการทั่วไปของเด็กไทยอยู่ในระดับค่อนข้างดี เป็นไปตามเกณฑ์กวันพัฒนาการด้านสังคมและอารมณ์ที่เด็กต้องการ ได้รับการส่งเสริมด้วยกิจกรรมที่สร้างความรักความผูกพันกับเด็ก แต่ช่องว่างที่พบมากที่สุดคือ พ่อแม่ ไม่มีเวลาทำกิจกรรม ส่งเสริมพัฒนาการเด็กเท่าที่ควร ขาดการส่งเสริมสื่อที่ช่วยทำให้เด็กเกิดประสบการณ์เรียนรู้ด้านภาษา เช่นหนังสือนิทานสำหรับเด็ก และการให้เด็กเล่นอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ เป็นปัจจัยลบที่จะทำให้เด็กขาดโอกาสในการทำกิจกรรม สร้างประสบการณ์ที่จะพัฒนาร่างกาย อารมณ์ และจิตใจอย่างแท้จริง นอกจากนี้ ความคาดหวังของพ่อแม่ ในการเร่ง เรียน เขียน อ่าน สร้างความพร้อมเพื่อการสอบแข่งขันเข้าศึกษาในระดับประถมศึกษาทำให้เด็กเล็กขาดการวางพื้นฐานการเรียนรู้ที่ดี และเกิดความเครียดสะสมซึ่งส่งผลกระทบต่อความมั่นคงทางจิตใจ และอาจเกิดผลเสียต่อเนื่องเมื่อต้องศึกษาในชั้นที่สูงขึ้น

ใน**ด้านสังคม** สวัสดิการสำหรับครอบครัวที่สำคัญและพบว่าจะไม่เพียงพอคือ การให้สิทธิลาคลอดของพ่อและแม่ เนื่องจากการใช้เวลาในการดูแลลูกมีผลต่อการสร้างความรัก ความผูกพันของพ่อแม่กับเด็ก แต่ปัจจุบันแม่ส่วนใหญ่ทำงาน และแม่ทำงานได้รับสิทธิลาคลอดเพียง 90-98 วันเพื่อดูแลลูกหลังคลอด ซึ่งถือว่าน้อยมากเมื่อเทียบกับอายุและพัฒนาการของเด็ก นอกจากนี้การได้รับสิทธิลาคลอดยังมีความเหลื่อมล้ำระหว่างแม่ที่ทำงานในหน่วยงานรัฐกับแม่ที่ทำงานในภาคเอกชนและใช้สิทธิประกันสังคมในประเด็นการจ่ายเงินเดือนของหน่วยงานต้นสังกัดซึ่งส่งผลให้ครอบครัวที่มีรายได้น้อยต้องเผชิญกับความยากลำบากในเชิงเศรษฐกิจเมื่อตัดสินใจลาคลอดในเวลาที่นานขึ้น อีกทั้งสิทธิลาเพื่อดูแลบุตรของพ่อยังมีอย่างจำกัดในหน่วยงานบางสังกัดเท่านั้น ส่วนในกลุ่มครัวเรือนยากจน แม้รัฐมีการดำเนินนโยบายให้เงินอุดหนุนเด็กแรกเกิดสำหรับครอบครัวที่ยากจน แต่ด้วยระบบการคัดเลือกกลุ่มผู้ได้รับสิทธิประโยชน์ ทำให้มีครอบครัวของเด็กยากจนและเกือบยากจนอีกจำนวนมากยังเข้าไม่ถึงสิทธิและไม่ได้รับการช่วยเหลืออื่นใดเพิ่มเติม ส่งผลให้การเลี้ยงดูลูกของครอบครัวไม่สามารถทำได้อย่างเต็มที่

4 ข้อเสนอแนะนโยบายเพื่อพัฒนาเด็กปฐมวัย

ในระดับประเทศนั้น การสร้างความมั่นใจว่าเด็กปฐมวัยทุกคนมีโอกาสเจริญเติบโตและมีพัฒนาการสมวัยอย่างเต็มศักยภาพ จำเป็นต้องอาศัยการกำหนดนโยบายที่ชัดเจน มีคุณภาพ นำไปปฏิบัติได้จริง และครอบคลุมคนทุกกลุ่มอย่างเหมาะสมกับบริบท เพื่อช่วยเหลือ สนับสนุน พ่อแม่และผู้ดูแลเด็ก ให้สามารถมีความรู้ ความเข้าใจ และสามารถปฏิบัติตัวได้อย่างเหมาะสมในการเลี้ยงดูเด็ก อีกทั้งเพื่อสร้างสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมกับเด็กโดยตรงในการเจริญเติบโต จากการวิเคราะห์ช่องว่างที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน พบว่ามีความจำเป็นเร่งด่วนในการยกระดับและพัฒนาคุณภาพการดำเนินมาตรการ นโยบาย และโครงการต่างๆของรัฐที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเด็กปฐมวัย เอกสารฉบับนี้ได้รวบรวมข้อเสนอแนะเชิงนโยบายและจัดลำดับความสำคัญของข้อเสนอแนะเหล่านี้ตามความเร่งด่วน และความเหมาะสมกับบริบทของกลุ่มคนโดยคำนึงถึงมิติของความเหลื่อมล้ำเป็นสำคัญ โดยเฉพาะเด็กในครอบครัวยากจน เปราะบางและด้อยโอกาส ซึ่งส่วนใหญ่ไม่ได้รับการสนับสนุนที่ดีพอจากครอบครัว ข้อเสนอแนะที่จำเป็นสามารถสรุปเป็นนโยบายที่มุ่งเน้นผลระดับครอบครัวได้ดังนี้

4.1 ข้อเสนอแนะสำหรับเด็กและครอบครัวทั่วไป

- 1) รัฐควรทบทวนระบบ โครงสร้าง เครื่องมือและรูปแบบการดูแลครอบครัวที่มีอยู่ ควรพิจารณาจัดลำดับความสำคัญของปัญหาและช่องว่างที่เกิดขึ้น และพัฒนานโยบายและการปฏิบัติตามนโยบายให้มีความครอบคลุมมีคุณภาพมากยิ่งขึ้นเพื่อช่วยเหลือให้พ่อแม่ผู้ดูแลเด็กและครอบครัวเข้าถึงสวัสดิการขั้นพื้นฐานของรัฐในทุกด้าน

- 2) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรให้ความสำคัญในประเด็นการเตรียมความพร้อมของพ่อแม่ ผู้ดูแลเด็ก เพื่อให้พ่อแม่ทุกคนที่ต้องการมีบุตรได้รับความรู้และการฝึกฝนทักษะที่จำเป็น เช่น การเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ การจัดอาหารตามวัยสำหรับเด็ก การพูดและตอบสนองเด็กในเชิงบวก และการฝึกวินัยเชิงบวก ซึ่งอาจจะเป็นในลักษณะที่บูรณาการไปกับการจัดบริการสุขภาพหรือโปรแกรมการให้ความรู้เฉพาะ เพื่อให้พ่อแม่และครอบครัวสามารถให้การดูแลเด็กทุกคนได้อย่างเหมาะสมและถูกต้อง ช่องทางการให้ความรู้ควรมีความหลากหลายและเข้าถึงพ่อแม่ได้มากขึ้นด้วยการปรับใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัยรวมทั้งโซเชียลมีเดียที่เป็นที่นิยมในกลุ่มประชาชนไทย ทั้งนี้ เสนอแนะให้มีการพิจารณาขยายขอบเขตความรับผิดชอบในการให้ความรู้แก่พ่อแม่จากบทบาทของบุคลากรสาธารณสุขและระบบสุขภาพไปสู่บทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหรือคนในชุมชนเพื่อให้การจัดกิจกรรมมีความครอบคลุมประชาชนทุกกลุ่ม และมีเนื้อหาหรือวิธีการที่เหมาะสมกับบริบทของครอบครัวที่อาจมีความแตกต่างกัน ข้อเสนอแนะนี้เป็นสิ่งจำเป็นเร่งด่วนที่จะช่วยให้เด็กได้รับประโยชน์สูงสุด
- 3) ในด้านการศึกษา หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในระดับท้องถิ่นควรร่วมกันทบทวนเป้าหมาย วิธีการและรูปแบบ การดำเนินนโยบายและมาตรการที่เกี่ยวข้องกับการสนับสนุนครอบครัวในการให้การศึกษาแก่เด็ก เพื่อให้นโยบายด้านการศึกษา มีความทันสมัยและเหมาะสมกับบริบทของโลกที่เปลี่ยนแปลงไป มีการปรับใช้องค์ความรู้ในด้านพัฒนาการเด็กมาร่วมออกแบบนโยบายและเป้าหมายการส่งเสริมการเรียนรู้ในเด็กปฐมวัย โดยเปิดโอกาสให้ครอบครัวที่มีแนวคิดด้านการศึกษาที่หลากหลายได้มีส่วนร่วมในการออกแบบและประเมินผลด้วย เพื่อสร้างความมั่นใจว่าระบบการศึกษาเด็กปฐมวัยของไทยจะให้ความสำคัญกับการเสริมพลังให้ครอบครัวมากกว่าเน้นการแข่งขันและเคียวกร้าเด็กให้เน้นสอบแข่งขันและเร่งเรียน นอกจากนี้หน่วยงานต้นสังกัดที่จัดบริการด้านการศึกษาควรพิจารณาการส่งเสริมศักยภาพครูและผู้ดูแลเด็กในการจัดกิจกรรมอบรมผู้ปกครองให้เข้าใจถึงพัฒนาการเด็ก วินัยเชิงบวก การสื่อสารกับเด็ก การรับมือปัญหาพฤติกรรม และสามารถให้คำปรึกษารายบุคคล รวมถึงการจัดการเยี่ยมบ้านที่เกิดประโยชน์กับการแนะนำครอบครัวในการให้การดูแลเด็กที่ตอบสนอง
- 4) ในด้านสังคม หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรพิจารณาหาแนวทางเพื่อพัฒนาสวัสดิการการลาคลอดและการเลี้ยงดูบุตร (ทั้งพ่อและแม่) รวมทั้งเสนอให้มีการศึกษาและจัดทำ “นโยบายที่เป็นมิตรกับครอบครัว” อย่างเป็นทางการ เพื่อสนับสนุนและช่วยเหลือพ่อแม่ หรือผู้ที่มีเด็กเล็กในการดูแล ให้สามารถมีเวลาเพียงพอในการเลี้ยงดูลูกอย่างเหมาะสม ควบคู่กับการทำงานอย่างเต็มศักยภาพ อาทิ การให้สิทธิลาคลอดสำหรับทั้งพ่อและแม่ การสนับสนุนหน่วยงานและผู้ประกอบการให้จัดบริการดูแลเด็กอ่อนและเด็กเล็กอย่างมีคุณภาพ การสนับสนุนนมแม่ในสถานประกอบการ รวมถึงการสนับสนุนสถานบริการดูแลเด็กอ่อนที่ปลอดภัยและได้มาตรฐานสำหรับครอบครัวยากจนโดยไม่มีค่าใช้จ่าย หรือในราคาย่อมเยา อย่างไรก็ตาม แม้ว่าการแก้กฎหมายเพื่อขยายวันลาคลอดสำหรับมารดาอาจยังไม่สามารถทำได้ในขณะนี้ ด้วยเหตุปัจจัยจากมิติเศรษฐกิจและมิติด้านสังคมที่ทั่วโลกกำลังเผชิญ แต่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรมีการเตรียมตัวเตรียมข้อมูลเพื่อหารือและรวบรวมแนวทางวิชาการและสถิติที่จำเป็นเพื่อให้การออกแบบนโยบายลาคลอดในอนาคตมีความเหมาะสมกับสังคมไทยมากที่สุด
- 5) ในด้านสิ่งแวดล้อม หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในระดับท้องถิ่นควรจัดหาสถานที่ที่ปลอดภัยและเหมาะสมสำหรับเด็กมีกิจกรรมทางกาย มีการเล่นกลางแจ้ง และการใช้เวลาทำกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ และพิจารณาการใช้งบประมาณท้องถิ่นลงทุนในถาวรวัตถุ เช่น สนามเด็กเล่น สวนสาธารณะ พืชพันธุ์ไม้ หอสมุด ศูนย์การเรียนรู้ เป็นต้น โดยควรพิจารณาให้สถานที่เหล่านั้นอยู่ในชุมชน ให้เด็กทุกคนและครอบครัวเข้าถึงได้โดยง่ายและอยู่ภายใต้การบริหารจัดการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

4.1 ข้อเสนอแนะสำหรับเด็กและครอบครัวกลุ่มเปราะบาง

สำหรับเด็กและครอบครัวกลุ่มเปราะบาง ประกอบด้วย เด็กที่ขาดโอกาสในการเข้าถึงสิทธิและสวัสดิการต่างๆอย่างเท่าเทียมกับเด็กทั่วไป ซึ่งรวมถึงเด็กพิการ เด็กที่อาศัยในพื้นที่ห่างไกลและทุรกันดาร (รวมถึงเขตชายแดน) และกลุ่มเด็กจากครอบครัวยากจน ในขณะนี้ แม้กลุ่มเด็กจากครอบครัวที่ยากจน จะได้รับความช่วยเหลือเพิ่มเติมจากรัฐในการสนับสนุนเงินให้แก่ครอบครัวเดือนละ 600 บาทตามโครงการเงินอุดหนุนเด็กแรกเกิด แต่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรพิจารณาการจัดสรรเงินอุดหนุนเด็กแรกเกิดให้เป็นแบบถ้วนหน้า แต่หากยังขาดงบประมาณสนับสนุนควรเร่งพิจารณาปรับเงื่อนไขเกณฑ์การคัดเลือกเด็กให้สามารถครอบคลุมกลุ่มเด็กที่เกิดในครอบครัวยากจนและเกือบยากจนด้วย เนื่องจากเด็กกลุ่มนี้มักหลุดรอดจากการให้ความช่วยเหลือของรัฐ ทั้งที่ครอบครัวไม่มีความสามารถเพียงพอในการดูแลเด็กให้มีคุณภาพ นอกจากนี้ รัฐควรจัดสรรความช่วยเหลือเพิ่มเติมให้แก่เด็กกลุ่มเปราะบาง นอกเหนือจากการให้เงินอุดหนุน เพื่อสร้างความมั่นใจว่าเด็กกลุ่มนี้จะได้รับสิ่งจำเป็นพื้นฐานที่สำคัญต่อการเจริญเติบโตอย่างมีคุณภาพ ซึ่งประกอบด้วยมาตรการดังต่อไปนี้

- 1) ควรมีการจัดระบบการให้ความรู้และการอบรมแก่พ่อแม่ ผู้ดูแลเด็ก และการให้คำปรึกษารายครอบครัวเข้าเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการสมัครและเบิกจ่ายเงินสำหรับครอบครัวที่ได้รับเงินอุดหนุนเด็กแรกเกิด เบี้ยพิการ และเบี้ยช่วยเหลืออื่นๆ (เช่น เงินอุดหนุนเด็กไร้ที่พึ่ง เด็กกำพร้า เป็นต้น) เพื่อสร้างความมั่นใจว่าพ่อแม่และครอบครัวผู้มีรายได้น้อยและเปราะบางจะมีโอกาสได้รับความรู้ มีทัศนคติ และแนวปฏิบัติที่ถูกต้องเกี่ยวกับการเลี้ยงดูเด็ก
- 2) ควรมีการแจกหนังสือนิทานให้แก่เด็กและครอบครัวที่ได้รับเงินอุดหนุนและเบี้ยช่วยเหลือทุกคน พร้อมการให้ความรู้และคำอธิบายถึงแนวทางการใช้นิทานเป็นเครื่องมือเพื่อเสริมพัฒนาการและการเรียนรู้ของเด็ก ทั้งนี้สามารถปรับใช้หลักการการแจกหนังสือเล่มแรก ที่แจกหนังสือทั้งหมด 3 เล่ม หรือการใช้หลักการ Reach out and Reach ของต่างประเทศ หรือหลักการอื่นๆได้
- 3) ควรมีกระบวนการติดตามและประเมินผลการเลี้ยงดูเด็ก ให้คำปรึกษารายครอบครัว เพื่อให้ทราบถึงสถานการณ์และปัญหาของครอบครัว และให้การช่วยเหลือได้อย่างเหมาะสม

ท้ายนี้ คณะผู้จัดทำมีความเห็นว่า ในการทบทวนนโยบายพัฒนาเด็กปฐมวัย ควรมีการศึกษาในลักษณะบูรณาการกับระบบสวัสดิการที่มีในปัจจุบัน เพื่อเป็นการเพิ่มประสิทธิภาพและลดความซ้ำซ้อนของสวัสดิการ นอกจากนี้ แม้ว่าปัญหาความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจจะซับซ้อนและเชื่อมโยงกับหลากหลายสาเหตุที่ไม่อาจแก้ไขภายในระยะเวลาอันสั้น แต่เนื่องจากความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจเป็นปัจจัยหลักที่ส่งผลให้เกิดความเหลื่อมล้ำในการพัฒนาเด็กปฐมวัย ความพยายามในการขจัดความเหลื่อมล้ำในการพัฒนาเด็กปฐมวัยอาจเป็นช่องทางที่จะช่วยบรรเทาปัญหาความเหลื่อมล้ำในสังคมไทยอย่างยั่งยืนได้

คณะจัดทำ

น.ส. ธนกร พิระเพทย์
นักวิจัยอิสระ

ผศ. ดร. ภัททา เกิดเรือง
อาจารย์ประจำคณะเศรษฐศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

พญ.ชมพูนุท โตโพธิ์ไทย
HPSR Research Fellow
สำนักงานพัฒนานโยบายสุขภาพระหว่างประเทศ
กระทรวงสาธารณสุข

เอกสารอ้างอิง

The Lancet. Pia R. Britto, Stephen J. Lye, Kerrie Proulx, Aisha K. Yousafzai, Stephen G. Matthews, Tyler Vaivada, Rafael Perez-Escamilla, et al. (2016). *Nurturing Care: Promoting Early Childhood Development*. published online October 4. [http://dx.doi.org/10.1016/S0140-6736\(16\)31390-3](http://dx.doi.org/10.1016/S0140-6736(16)31390-3).

WHO and UNICEF. (2018). *Nurturing care for early childhood development: a framework for helping children survive and thrive to transform health and human potential*. Published online, <https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/272603/9789241514064-eng.pdf>

โครงการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และแก้ไขความยากจนแห่งมหาวิทยาลัยอ็อกซ์ฟอร์ด (สนับสนุนโดยสำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติและองค์การยูนิเซฟประเทศไทย). (2562). *รายงานความยากจนหลายมิติของเด็กในประเทศไทย*.

<https://www.unicef.org/thailand/media/3171/file/Child%20Multidimensional%20Poverty%20in%20Thailand.pdf>

สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. ประมาณการประชากร จำแนกตามกลุ่มอายุ (จากข้อสมมติฐานภาวะเจริญพันธุ์ระดับปานกลาง) ปี 2553-2583 ปี พ.ศ. 2553 - 2583 รายปี. http://social.nesdc.go.th/SocialStat/StatReport_Final.aspx?reportid=3798&template=1R1C&yeartype=M&subcatid=1

กระทรวงสาธารณสุข. นโยบายและยุทธศาสตร์การพัฒนานามัยการเจริญพันธุ์แห่งชาติ พ.ศ. 2560-2569. https://rh.anamai.moph.go.th/web-upload/migrated/files/rh/n205_1a86573db7bc7f50bc180c5eab278d9b_%E0%B8%A2%E0%B8%B8%E0%B8%97%E0%B8%98%E0%B8%A8%E0%B8%B2%E0%B8%AA%E0%B8%95%E0%B8%A3%E0%B9%8C10%E0%B8%9B%E0%B8%B5@2.pdf

กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข. (2563). สรุปผลการดำเนินงานพัฒนาการเด็กปฐมวัย 2563. <https://nich.anamai.moph.go.th/th/general-of-50/193861>

สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2563). รายงานการวิเคราะห์สถานการณ์ความยากจนและเหลื่อมล้ำของประเทศไทย ปี 2562 <http://social.nesdc.go.th/social/Default.aspx?tabid=128&articleType=ArticleView&articleId=243>

World Bank. (2020). Gatti ,Roberta V.; Kraay, Aart C.; Avitabile, Ciro; Collin, Matthew Edward; Dsouza, Ritika; Dehnen, Nicola Anna Pascale. *The Human Capital Project* (English). Human Capital Project Washington, D.C.: World Bank Group. <http://documents.worldbank.org/curated/en/363661540826242921/The-Human-Capital-Project>

James Heckman. (2018). Invest in Early Childhood Development: Reduce Deficits, Strengthen the Economy. Source: <https://heckmanequation.org/resource/invest-in-early-childhood-development-reduce-deficits-strengthen-the-economy/>, Accessed 3 December 2020.

สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2563). ประมาณการประชากร จำแนกตามกลุ่มอายุ (จากข้อสมมติฐานภาวะเจริญพันธุ์ระดับปานกลาง) ปี พ.ศ. 2553 - 2583 รายปี. http://social.nesdc.go.th/SocialStat/StatReport_Final.aspx?reportid=3798&template=1R1C&yeartype=M&subcatid=1

The Lancet. (2016). *Advancing Early Childhood Development: from Science to Scale*. https://marlin-prod.literatumonline.com/pb-assets/Lancet/stories/series/eccd/Lancet_ECD_Executive_Summary.pdf

กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (กสศ.)

เลขที่ 388 อาคารเอส.พี. (อาคารเอ) ชั้น 13 ถนนพหลโยธิน
แขวงสามเสนใน เขตพญาไท กรุงเทพฯ 10400

- ☎ 02-079-5475
- ☎ 02-619-1810, 02-619-1812
- 🌐 www.eef.or.th
- 📍 @EEFThailand